

el Principat.

És el cas de Verdaguer (crec que sempre): «minyona --- si arribassen a tas mans eixas rallas --- cregas que'm sab greu no poder dir més que ab algunas llettras mon agrahiment» (una variant autògrafa porta *rallas* dos cops, i una altra, «més que ab una *ralleta*») (c. 1860-1865, Inèdits Casac. I, 125, n 48); «De ràbia y desespero allà, tot ofegant-se, / s'escabellan y rallan la cara, esferehits, / y en lo llot, fraticides, un a altre abraçant-se, / los caixals verinosos se clavan, y los dits», *Atl*, 1867, IX, 16b; on reapareix l'ús que hem vist en l'eiximpli del S. xv, i el que avui recullo entre val.: car a un home que vaig a veure a Xirivella, marcat amb una gran cicatriu, li deien «El tio *ràlát*» (1962) I en un altre exponent conservador dins la llengua central: «Dita iglésia és de una bella nau, y capaç, de color de perla, ab rallas negras», B. de Maldà (*Excur*, p. 36). O en un que no ho era menys: «Fortíssima de Espanya, i fel, muralla, / esta sempre província vencedora, / quant docte, ingeni tant, en lletres dora: / en marbre esculpa etern, de ralla en ralla», sonet de Joan Terré, alcait de Bellver, a honor de Lluís de Peguera (portada de *Pràctica de celebrar Cortes*, a 1632)

Altrament, és en tota mena d'ambients lingüístics. «lo solc o ralla que s fa llaurant», «PARTS DEL COS. la mà --- lo call de la mà; vola, palma; los tallats de la mà o ralles: incisura»; «escriure ruynament ---; les ralles: versus; ralles tortes --- ralles dretes ---; lo espay entre una ralla y altra: intervallum, intercapedo», Onofre Pou (*TbPu*, 82, 248, 182) Avui fins al cap dels Pirineus: «una *ràla* en la bana de l'herc» Vall de Boí (Taull, 1953); «una esquerda a terra? Ací diem una *ràla*» Farrera de Pall (1934). En terra valenciana no se sent altra cosa: «li dediquem estes ralles y esta cansò», MGadea (*T. del Xè* I, 6, de nou 196); corroborat per la rima amb *falla* en els versos del Llibret de Falla del carrer de les Barques (*Pensat i Fet* XL, 1952, p 2); «jugar al treset en *ràla*» és el que han fet sempre, en una pedra d'un carrer d'Ador (1962). I això és el que oïen els sards als nostres pagesos cap a la fi de l'Edat Mitjana, car del cat. hagué de manllevar-se el logud *ràla* 'la que segueix el llaurador' (ZRPB XLIII, 487).

En canvi és *ràla* la forma que oim als ambients populars i rústics del triangle Llobregat-Ter-Costa de Llevant almenys; en tot cas és la que sentia a StPol de Mar no sols jugant amb els nois de platja c. 1915, sinó encara el 1953. I així, amb més o menys extensió social, per tota l'àrea: «¿D'ahont ha surtit aquest home que ni cerdà sembla ---? —Aquí va baixar de Cerdanya --- seguint les ramades --- de la muntanya de Toses, però --- és fill d'un carrabiner que sigui trasladat a Puigcerdà des de la *raya* de Portugal»; «sabem que rondava ahir per la *raya* de la Muga, ¿doncs quin millor tret se li presenta que clavar la urpa al Pedrals?», MrnVayreda (*Sang Nova* III, vii, 200; *Puny* I, XVII, 272 (212)). I si Verdaguer usa *ralla* a tall de forma literària, altres vigatans (com Genís i Collell, citats per AlcM) no s'abstingueren del vulgarisme *raya*

A les Balears semb'a que no podem generalitzar del tot, car hi ha l'ús literari, i notem que aquest és de

-ll- simple i no pas com en cat. central: *ralles* rima amb *calles* en una glosa popular mallorquina (citada per Moll, *Gram Preceptiva*, p. 104) Però la pronúncia verament popular és amb *z* a totes tres illes: «Es recomendable dejar la carretera al mismo pie de la aldea, y subir a ésta per un camino de *raietes*, que así se llaman aquí sus bajos escalones de piedra», Miquel Arbona (monografia *Sóller*, 12). Allà ho he sentit sobretot en l'acc. de 'afrontació, partió de termes': «Can B. mos fa *ràtz* amb es Torrent Gros», Marratxí; «vos puc dur fins a la *ràta* de Deià» Bunyola (1963).

A Menorca FebrCard. ja registrava «*raia* de terme o confí: limite; confins» junt amb «*raia*: rallo, raspa, radula» i «*raiar*, -ad: rallar, raspar, raer; ràpé, rasus» (p. 568); Moll anotava *ràa* «ralladora de pa» com a pronúncia de Ciutadella (*Misc Alcover*, 458), i jo també, junt amb algun de més refinat que deia *sa ràa*, a Alputze vaig sentir que ja érem *sa ràa* de Ferrières (1964) No altrament a les Pitiüses: «Es *marro* és un joc que es juga a Eivissa: és un quadro atravesat per quatre *raies* a la creu»; i, en coses de llaurar, l'*antera* és explicada com una *raia* (JnCastelló, *Rond. Eiv*, 30; *Ibiza y Formentera*, 78).

Fóra, però, precipitat de creure que en tot això tenim el cas del 'ieisme' típic català: car això ateny només els mots amb l'antiga consonant *yl* (< LI, CL- extensament estudiat en *EntreDL* I, 17-19, 29-48) Les variants amb *z*, en el nostre mot, han ultrapassat des d'antic l'àrea màxima d'aquesta *z*, mostrand-nos, amb això també, que aquí els orígens històrics de la *z* són sui generis: car a Ross. ni Cerdanya mai no hi va haver *yl* > *y*, ni *yl* es diferencià de -LL- I no obstant, recollit per MilàF, un romanç rossellonès porta: «el dillús menjarem bescuyts, / y del formatge *rayat*, / y també d'aquell vi cuyt / que ma dona s'ha cercat» (*Romlo*, 581); i AntCayrol constata *raia* com la forma local de l'Alta Cerdanya en lloc de 'ratlla': «En Pere es carregà l'home damunt les espatlles, i emprengué, pas per pas, la *raia* del gual» (*Cont. Cerd*, 70).

Completem ara la documentació de *ratlla* en el sentit de 'afrontació, frontera, partió de termes' (ja exemplificada supra). En ross., on és natural que hi hagués més ocasió de parlar-ne, en país de límits, ja en tenim un testimoni de 1591 (RLR LV, 90, cf. a LLEGUA); de nou, «a la *ralla* de Fransa» l'any 1597 (RLR LVII, 479). I allà encara ara em parlaven de *la ràla* a Porta, poble fronterer, a la Vall de Querol I tals coses se senten en tot el domini de la llengua.

Però segurament enlloc no ha assolit això un descabdellament tan complet com en el P. Val., fins a despullar-se allà de tot regust d'expressió translàtica, i convertir-se en la designació directa, universal i primària, d'aquesta idea: és ben bé el mot que tenen allà per dir 'el termenal', el traç lineal que marca una frontera: «—Per on va la séquia? —Segueix la *ràla*» Xaraco (ningú no dubtarà de quina ratlla es parla); fins al punt de servir de substrat apellatiu de NLL ja seculars «La Plana la Ralla», paratge extens i important del terme de Xaraco. Locució *estar en ralles* 'fronterejar'. «La Muntanyeta Forana està en ralles amb Cullera» Taver-